

Metodoloxía pa la ellaboración de l'autobiografía

TERESA DEL VALLE

Universidad del País Vasco

L'autobiografía ye una estratexa creativa que tien comu finxu caberu vali-y a la persona que la ellabora, la protagonista. Ella fai xestu d'adicar p'hacia atrás na so vida y nesi movimientu arrepresa momentos, dibuxa paisaxes, fixase en persones, prinda sentimientos, rescata escaezos. Too ello enzarra un procesu d'escoyeta que tien mucho de recorte consciente y tamién mucho d'albidru y faimientu. Esto cabero apaez sobremanera na manera cómu perfái'l rellatu, *el so rellatu*, p'amosalu a otres persones. Y mesmo la forma de cómu camienta la so vida que'l so determinén de facelo y l'actu de tresmisión, son igualmente estaya d'esta autobiografía.

Nel mou comu desanubre muchos datos ya interpretaciones que trescalen en xeneral los rellatos que se camienten comu científicos, l'autobiografía ye fonte abondata pa un nueu conocimientu y d'ello la so importancia. D'otra miente, dao que l'autobiografía se tien consideraor comu un xéneru lliterariu venceyáu a persones que, pola mor de la so relevancia, pescudábase que tenien daqué importante que dicir, l'oxetivu d'esti artículu ye reivindicar l'autobiografía naquelles situaciones onde hai un vacíu

más grande de conocencies. D'ehí que plantegue l'autobiografía comu un xéneru soversivu onde la hestoria de les muyeres y l'antropoloxía feminista podrien llograr una bona collecha. Asina, tres d'unes nociones xenerales al rodiu de los procesos temporales que s'inxerten na autobiografía, pasaré darréu a desplicar delles de les claves metodolóxicques qu'han siguise na so fechura.

EL VALIR DE LO PERSONAL

L'autobiografía estrémase de la biografía o hestoria de vida porque nes segundes la investigadora o investigador atropa lo qu'otra persona-y tresmite y, mesmo na escoyeta d'entruques que nel mou de recoyeles, inxer la so propia visión de la hestoria que siente. Polo contrario, l'autobiografía inxer en tol procesu namái qu'a la protagonista.

Dende l'antropoloxía recalcóse más la hestoria de la vida que l'autobiografía, anque la primera fuere en munchos casos la conseñación testual del rellatu. A l'autobiografía vióselo más bien comu un productu lliterariu o comu "cenciellu narcisismu" (Okely y Callaway 1992). L'autobiografía acorica muncho del sentir conteníu porque se va faciendo alcordanza d'escenes hasta esi momentu arreprises en pasáu. Les emociones foron per munchu tiempu una faza de llende na antropoloxía porque nel so enfotu d'afitar la so identidá científica, finxáben se dientru de la sicología, cola qu'interesaba llantar un muñón. Amás, paecía cuestionar la oxetividá que precisaba la defensa de la científicidá de la disciplina. Pue dicise que foi la corriente post-moderna, col so enfotu na suxetividá y la reflexividá la que recalcó la esperiencia personal de la persona qu'investiga. Ye más, dáse-y valir a la tresmisión testual y la comunicación d'efectos y sensaciones que provoca'l contactu con otra cultura pente medies d'alcuentros personales, situaciones ayenes, vivencies desconocíes hasta entós. Rescámpase'l mou comu'l pasáu personal de l'antropólo-

ga o antropólogo ye importante p'atalantar el trabayu que fai, qu'inclúi la escoyeta de la fastera del estúdiu, la esperiencia del so llabor de campu, l'análisis y la escritura (Okely y Callaway 1992:1)

El cuestionamientu de Clifford Geertz (1989) sobre'l valir de l'antropología afitada na so pretendida oxetividá empo binó al inxerimientu de rellatos autobiográficos na nueva etnografía. Topámonos d'esta miente con que dellos y delles autores comentaron nes sos vides delante de la sorpresa que-yos provocó'l contactu con otres situaciones ya interpretaciones culturales. L'antropólogo Renato Rosaldo (1988:178-95) llanta una simbiosis ente'l raxón qu'afala les expediciones guerreres de los cazadores de cabeceles del norte de Luzón en Filipines y el que lu apoderó a él al morrer de muerte repentina la so compañera. Pa Rosaldo la so propia esperiencia del raxón desurdió de lo más fondo del dolor avéralu a la comprensión de les motivaciones más fondes de los *Ilongot* y de los mecanismos culturales qu'empleguen pa satisfaceles. Fala asina de "la fuerza emocional" comu de la clase de sentires que la persona carez delante d'un pergrán dolor (178-79) mecío col sentir ensin fondu del pesu del destinu y la so impotencia.

L'autobiografía trespasa los rellatos reflexivos. A la contra d'estos, que desurden de la interrellación ente esperiencia y situaciones de contraste, l'autobiografía amuése se comu un proyeutu en sigu, anque les motivaciones pa facelo puean ser de lo más estremao, ya implica siempre una güeyada hacia atrás que tien por muñón la propia vida del protagonista.

Na so cadarma ufierta un campu de cambeos, porque amiesta la visión cambiante de la persona qu'escrabe. Esti procesu indícanos que l'autobiografía ye dúctil y ta presa por permunchos cambeos, ente los que fai falta estremar: el momentu nel que se fai, lo que llevó a facela, los puntos de partida que s'identifiquen, les entruques que se faen y los sos vacíos o rempuetes. Too ello camuda en función de

parámetros esternos ya internos. Esternos a la vida de la persona, comu son los contestos mediatos ya inmediatos onde s'asitie, ya internos, en direuta rellación col so estáu interior en cuantes que lo que narra respunde a la so propia vivencia. La mio mirada de güei nun ye la mesma que la d'hai venti años nin lo va ser d'equí a unos años, mesmo que nun lo ye la interpretación que yo doi a la mio hestoria colos llugares y contestos que la finxen o les escoyetes que fago. Aseméyase a l'alcordanza qu'una puea tener d'un llugar vanceyáu a la neñez y a onde se torna d'adultu. Lo que na alcordanza quedó grabao a gran tamañu, sosprende y deceiciona al presentase na edá adulta pequeño y ruino.

L'autobiografía pue ser lliberadora porque dexa ver les secuencies vivies comu parte d'un tou, la vida propia. Ye una aición protagonista onde les persones, los fechos, afloren siempre arreyaos a la vivencia de la persona que narra. De l'autora china Anchee Min dizse que "escribió *Azalea roja* ... comu una mena de terapia personal p'atopase y pescanciase a sigu mesma ('foi perduro y dolioso pa min, pero sentime meyor al acabalo'), diz" (Rodríguez 1994:83).

La escoyeta del puntu de partida ye importante. Pue haber una cronoloxía que tenga la edá nueva comu entamu y nello habrá de remitise a lo qu'otres persones-y cuntaron a una nos primeros años. Tamién pue adicase dende lo que la ma, el pá, vivieron comu preparativos al nacimientu.

LOS MECANISMOS DE L'ALCORDANZA

El papel de la memoria

Representa'l fluxu del pasáu-presente. Ye arrespresar el tiempu, porque la memoria finxa, graba, perafita. Pa Shils la memoria ye'l vasu que prinda nel presente el "record de les esperiencias que tuvieron llugar nel pasáu y la cono-

cencia adquirida pente medies de les esperiencias d'otres persones vives o muertes" (1981:50). Prestóme pol vivir esti procesu y el so desendolque na autobiografía comu espreción de la memoria personal porque según Shils, el valor del pasáu trabaya comu un puxu integrador na realidá esperimentada del presente (ibid.:34-62). D'ello que'l procesu autobiográficu seya pa catalizar vivencies de cambeos personales.

La memoria nun vive namái de los recuerdos de los acontecimientos pelos que la/el protagonista pasó, vive tamién de les alcordances d'otres persones coles que se rrellaciona y de les narratives de les sos esperiencias que, davezu, son anteriores a les propies. D'ehí que la imaxe personal más amplia de la protagonista inxerte fechos que tuvieron llugar mesmo nel pasáu reciente que nel alloñáu. Ello ye debíu a que'l conocimientu col qu'una cuenta'l so pasáu ta alimentáu pola hestoria familiar, la del so pueblu, barriu, villa, del grupu étnicu al que perteneza, de la so comunidá política, relixosa y de la cultura más amplia que foi asimilando.

La sensibilidá haza'l pasáu ye mui seleutiva y amuésase nel realce que la narradora-y da a les sos esperiencias pasaes, qu'integren la diversidá, cuayando ésta nes formes que garra (Shils ibid.:51-3).

La memoria ye fonte de prestosidá y de sufrimientu. ¿Que pasaría si mos faltare la memoria? Una consecuencia sedría'l desaniciu del pasáu comu diz Alan Lighman (1993:72): "Ensin alcordanza, cada nueche ye la primer nueche, cada mañana la primer mañana, cada besu y cada roce son los primeros. Un mundu ensin alcordances ye un mundu del anguañu".

Yannis Papadakis falando de l'alcordanza social rescampla la importancia de fixase naquello que nun se recuerda y camienta que la memoria y l'escaezu son dos cares de la mesma moneda (1993:139). L'escaezu pue ser el resultáu de la esperiencia pero tamién pue ser una

estratexa consciente que, magar se recuerde, una escueye callalo. Una autobiografía en dixebras momentos de la vida pue representar procesos d'escoyeta estremaos y, poro, apaecerán tamién silencios y buracos. Nel procesu d'escoyeta de lo que s'inxer na autobiografía pue haber munchos silencios conscientes que, comu dixi primero, tán, al tiempu, rellacionaos col asitiamientu haza fuera de la persona que cunta. D'ello la importancia d'inxerir el puntu de partida y los datos que permitan contestualizar el momentu del rellatu pa talantar meyor les omisiones.

L'efectu desanubridor del pasu del tiempu

Hai coses que sólo'l pasu'l tiempu pue desanubrir. Trátase d'atopar claves, na güeyada al pasáu, que desvelen fechos que se vivieron enantes pero que'l significáu apaez con otra claridá. Antonio Colinas falando del repasu a la so infancia tópose con que los fechos que vivió daquella ensin querer desatapar denguna hestoria, vívelos agora de mou dixebraú (1994:26).

Hai momentos que se vivieron de mou independiente y qu'apaecen na alcordanza axuntaos comu si de sópitu se descubriere la clave secreta que nos ufre un xaciu hasta entós tapecíu.

El puxu del poder recordador

Sedría l'atraición que tienen dellos acontecimientos, persones, colores, sentires, p'apurir al presente otros xebrasos. Ente too ello hai que rescampiar el puxu de los símbolos. Antonio Colinas en *Díes en Petavonium* fala del puxu recordador de los arumes cuando menta l'arrecendor del campu, de plantes concretes, del "golor agrín de la pasta del pan. Y, pa lo cabero, el perfume -sí, perfume más qu'arume- del pan rustio y caliente, cási que pa sacar del fornu" (1994:20).

"La de los arumes ye una clave intemporal, ahestórica, que talanté daquella, y nos años siguientes, y que talanto

güei cada vez qu'en cualisquier otru llugar que nun seya Fuentes, siento -unque seya mui sele, dilío, atristayáu pol colar del tiempu- aquellos mesmos arumes" (Ibid.:21)

Pa l'autobiografía sedría perimportante facer posa en too aquello que, por xuntura, se rescata del pasáu pa conseñase nel presente del recuerdu. D'esta miente apaecen munches otre coses que nun se recordaren y que puen vese comu satélites de l'alcordanza.

PAUTES PAL RECUERDU

Tres de resaltar los mecanismos de l'alcordanza venceyos al procesu autobiográficu, paso a desaminar les exes que puen valir de guíes na autorreflexión y na xuntura del pasáu. Fixaréme naquelles qu'afalen la reflexión personal y qu'aguiyen a que les vivencies y la imaxinación del pasáu desurdan dafechu y con bayura. Del mesmu mou, tengo en cuenta delles claves que puen percontiar los mecanismos del poder recordador. Pa ello, empobináronme dafechu los planteamientos que fai Ira Progoff en *The Journal*. Comu embelga d'introspeición pal medre personal, Progoff diseña la téunica del diariu afitáu nel siguimientu d'una guía pa l'autorreflexión. Munches de les pautes de les que fala pae-ciéronme d'interés p'aplicales al desendolque de la biografía. Marqué, entós: *fitos*, *interseiciones*, *articulaciones* ya *buecos* que diré definiendo y glosando. Caún d'ellos habrá que describilu en detalle pa pasar darréu a analizalos. Señalé, igualmente, la llectura de los ritmos del cuerpu y les posibilidaes qu'ufierta'l siguimientu d'aquello que, nel so momentu, nun dexamos que pasare.

Fitos

Reconozo comu talos les decisiones, vivencies, qu'al recordales constitúinse nuna referencia significatible. Aseméyense a los muñones qu'apaecen a lo llargo un

camín, nesti casu la vida propia, y una de les sos carauterístiques principales ye que se destaquen mui neto na alcordanza. Esta reconocencia pudo dase yá al tiempu de producise la esperiencia, el fechu dignu d'estremar, pero tamién pue surdir col atalantamientu y el recuerdu del pasáu. En xeneral reconócense los fitos cuandu la güeyada ye llonxitudinal, porque hai un venceyamientu ente lo que pasó antes y depués. Puen ser decisiones qu'una toma, alcuentros o rempuetes a situaciones ajenes a una mesma. Hai que tener en cuenta que cada creyencia y aición humana tien un camín per detrás y puen camentase comu'l fin temporal d'una secuencia de tresmisiones y cambeos y de les sos adautaciones a les circunstancies d'anguañu (Shils 1981:43). D'ehí que'l camientu sobre los fitos puea dar llugar a un ensame d'alcordances que tuvieron llugar primero d'aquello que se reconoz comu significatible, al mou d'escaleres que los foron iguando. D'esta miente los fitos puen apaecer ensin que tengan rrellación cola cronoloxía porque la persona pue escoyer comu un fitu daqué que tuvo llugar na edá adulta ensin reconocer comu fitu res de la vida anterior.

Esto vencéyase colo dicho primero so les claves despliatives que se descubren na revisión o recordación del pasáu.

Dellos exemplos de fitos sedríen les decisiones claves aunque nun lo paecieren asina nel so momentu. Desanúbrense peles consecuencies que tuvieron, pela marca que dexó la esperiencia o bien pol güelpe que supunxo, a nivel personal o d'otres persones.

Nel rrellatu autobiográficu lo primero sedría describilos con procuru, buscando les bases onde s'afiten, les motivaciones que los empobinaron. Nesta fase una embelga importante constitúila la consideración de les persones qu'influyeron bien de mou positivu (afalando, engabitando) o, polo contrario, poniendo patones o enfrentándose a ellos. Ver si los fitos surdieron de propiu entamu o fanaron

d'entamos d'otres persones, mesmo que'l grau o non de consonancia y/o disonancia colos valires y espeputatives sociales del rodiu.

Otra consideración empobínamos a desaminar el con-testu onde se llevaron alantre, teniendo en cuenta'l momentu vital del ciclu de vida y la so rellación colos grupos que más direutamente influyén. Col oxetivu de prindar el puxu de lo que nun foi, esclariar les decisiones que nun se tomaron nesi intre y los sos motivos.

Interseiciones: Los caminos escoyíos y los que se desdexaron

Refiérome con elles a momentos nos que la persona tuvo qu'enfrentase con una escoyeta que cincó'l cursu de la so vida de mou significatible. Lo definitorio ye la sensación de dulda na que nun ta claru'l camín pa seguir. Y delante d'ello les persones reaicionen de distintu mou.

Hai persones que piden paecer ayenu col enfotu de que puean emponelos meyor en camín. Otres enzárrense en sigo mesmes y présta-yos más escoyer o non pero soles. Pero en cualaquiera d'estes situaciones, lo importante ye desanubrir tan oxetivamente comu se seya pa ello les ambigüedaes vitales qu'enzarren esos momentos d'escoyeta. Tamién pudo pasar que, delante del puxu del tener qu'escoyer ente dos coses, nun se tomó decisión. En cualisquiera de los casos y, comu diz Progoff, la capacidá que se tenga de volver inxerise nes interseiciones del pasáu, dexarános la puerta franca pa conocer aquelles posibilidaes de la nuesa esistencia que s'arrequexaron y ello dixebrao de que nel so momentu se reconociere que yera una escoyeta. Nesti camientu quiciabes s'inxera la posibilidá de vivir de mou estremáu nel futuru lo que se dexó a un llau nel pasáu (138, 139).

Articulaciones

Son los procesos d'axuste, encaxamientu o enllace de les destremaes partes d'un tou. Ye un procesu dinámicu, enguedeyáu y que pue traer apareyaes rocees. En música sedría'l procesu de producir y entellazar amestao cada son col tonu, la duración y la intensidá que-y correspuende.

Na alcordanza del pasáu comprendería la identificación de situaciones, momentos venceyaos a los procesos de cambéu, ensin qu'importe qu'esi cambéu fuere buscáu, naguáu o, polo contrario, impuestu. Una especificidá inxertaría acoplamientos, adautaciones que se dan ente persones nuna nueva situación comu pue ser ente otro muncho, la convivencia, el camudar de trabayu, el llugar u se vive.

Buecos

Definolo comu llugares pequeños que permedien ente dos cuerpos o ente les parte d'un tou y que son amplificadores porque enzarren en sigu perspeutives más amplies de lo que de mano podía abultar. Son momentos clarividentes onde s'entama a ver daqué qu'hasta entós nun se conocía; aseméyense a regayes peles qu'entra dalgo de lluz, d'ehí'l so posible calter recordador. En xeneral dan anuncia de cambeos, de nueves tomes de postura. En procesos d'escuridá, de dolor, corresponderíense con aquelles sensaciones nes que la persona siente que principia a salir del buracu prietu.

Puen ser asonantes o disonantes en rellación al conxuntu de los elementos onde s'inxerten y de los que prinden el significáu. Desurden delles veces comu posibles propuestas ensin venceyamientu dengún colos valires dominantes de les persones (nivel individual) o de los grupos más amplios (nivel coleutivu).

TIEMPU MECÁNICU Y TIEMPU CORPORAL

“Nesti mundu hai dos tiempos. Un tiempu mecánicu y un tiempu corporal. El primeru ye tan ríxidu comu un péndulu de fierro mui pesáu que va y vien, va y vien, va y vien. El segundu xira y endólcase comu un pexe azul nuna playa. El primeru ye inflexible y predetermináu. El segundu escueye'l futuru según trescurre'l tiempu” (Lightman 1993:23).

Nel rellatu autobiográficu trataríase de saber cuándo la vida tuvo dominada poles espeutatives creaes por otres persones, poles desixencies del trabayu, poles pautes del reló. L'otru tiempu respunde a impulsos, a sensaciones. Ta averbenáu de momentos nos que, en cuenta guiase polos reloxes, les persones sintieron los llatíos del corazón. “Atienden al ritmu de los sos deseos y estaos d'ánimu”. (Ibid.:25).

EL XUEGU DE LES SUPOSICIONES Y LA VIVENCIA D'OTROS RITMOS

Equí entraría tolo rellacionao colo que pudo tener sío. Sedría comu maxinase que'l tiempu ye un círculu que torna hacia atrás sobre sío mesmu. Ello da pie pa camentar que'l mundu repítese esauto y que la nuesa vida repítese una vuelta y otra d'un mou que nun cesa. (Lightman ibid.:13).

Podría reflexionase sobre aquellos momentos que se vivieron fuera del tiempu nel que s'inxeríen los acontecimientos. Alcuérdome d'una conversación con una amiga na que me tresmitía la so sensación de vivir adelantada al tiempu de les persones de la so xeneración y de lo que la sociedá-y pidía o-y desixía a cada momentu. Sentíase tamién fuera de los sistemas de valores que mandaben y les sos interlocutores más prestamoses yeren siempre les persones venti años más moces qu'ella. Y asina yera, una persona que sabía dar una visión de futuru y que carecía

por nun poder vivir nel so tiempu, comu si en pallabres de Lightman, fuere “un esllarigáu del tiempu”. Tamién esiste la esperiencia contraria y ye la d’aquelles persones que paecen vivir del pasáu, del puxu de l’alcordanza mentes que lo que ta d’actualidá nun-yos interesa namái que na medida de que nun momentu futuru se convierta en pasáu.

Puen atopase estos rasgos na güeyada haza atrás. (Lightman *ibid.*:19). Ye’l camientu de la vilba eterna que llendó la so vida nel momentu que sintió que quedaba sola. O la metáfora de la persona qu’echa siempre de menos el tren que pasó y que perdió porque nunca nun acotó con andar sollerte al que llegaba nel momentu precisu.

Hai un xuegu curiosu que consiste en siguir el filu de les decisiones que nun se tomaron (Lightman *ibid.*:21) y que val a un tiempu delles veces pa esclariar el porqué de les razones anubiertes o desanubiertes que les empobinaron. Pudimos camentar que tiramos per un camín y non per otu por un motivu yá definíu. Pela cueta, nel xuegu de siguir les posibles consecuciones d’aquello que nun fiximos, desdexamos o anoxamos, decatámonos que yera precisamente’l mieu a les consecuciones, más que denguna otra racionalización, lo que’empobinó daveres aquella decisión.

PIESLLE

Del plantegamientu de delles pantes que puen valinos na fechura de l’autobiografía, decatámonos de la complexidá qu’enzarra la ellaboración de la hestoria personal. Ye esencial la decisión d’afondar en pasáu y sacalu afuera nun momentu concretu, momentu qu’influyirá de xuru nel rellatu. Sicasi, l’autobiografía pue ser reveladora de procesos vitales de permuncha bayura (bien de veces con presencia del dolor) que nada nun tienen que ver con criterios de relevancia social, representatividá o prestixu de les protagonistes. Al mio paecer hai toa una conocencia, mesmo

de datos que d'interpretaciones, que nun podríen surdir d'otra miente porque va xuncida a les esperiencias de les persones y la mayor parte de les veces esta conocencia nun ta presente nes narratives de les hestories más amplies.

D'esti mou habría qu'identificar posibles aportaciones. Una sedría la de poder sofitase en munchos rellatos d'un momentu hestóricu, d'una situación, d'una xeneración, de les muyeres d'un grupu concretu. Una segunda consistiría n'algamar les vivencies de too ello, daqué que nun ye corriente que surda n'otros exercicios académicos, precisamente pola calidá de los datos qu'amuesen un mundu pervariáu de sentires y emociones. La tercer estaya sedría la de poder adicar la bayura de les interpretaciones que proporcionen les esperiencias personales. Esti cuerpu de conocencia dexará contrastales coles interpretaciones que se fixeron de los grupos más amplios onde s'inxerten les persones autobiografíaes: les sos families, los grupos d'edá, les compañeres de trabayu... por citar delles. La cuarta provendría de la conocencia de tou un mundu que malapenes quedó descritu porque nun se xebraba. Pongo comu exemplu les autobiografies de les muyeres d'en casa, de les maltrataes, de les vilbes, de les putes, de les madres solteres... por citar coleutivos categorizaos pero non xebraos. Les pautes que se dieron pa los sos itinerarios personales sólo faen albidrar la bayura que pue desurdir, pero tamién la constatación de situaciones que sólo dende la so dixebra nos puen amosar la gama de matices que les xeneralizaciones tapecieron.

Bibliografía

- Colinas, Antonio:** *Días en Petavonium*. Barcelona, Tusquets, 1994.
- Lightman, Alan:** *Sueños de Einstein*. Barcelona, Tusquets, 1993.
- Okely, Judith & Helen Callaway:** *Anthropology & Autobiography*. ASA Monographs 29. London, Routledge, 1992
- Papadakis, Yannis:** "The Politics of Memory and Forgetting in Cyprus" *Journal of Mediterranean Studies*, Vol. 3, n° 1:139-154, (1993).
- Progoff, Ira:** *At a Journal Workshop. The Basic Text and Guide for Using the Intensive Journal*. New York, Dialogue Library, 1975 .
- Rodríguez, Enma:** "Occidente no sabe ser feliz", *El Mundo*, 3.6.1994, p.83.
- Rosaldo, Renato I.:** "Grief and a Headhunter's Rage: On the Cultural Force of Emotions". En Edward M. Bruner, *Text, Play and Story*. Illinois, Waveland Press, p. 178-195, 1988 .
- Shils, Edward:** *Tradition*. London, Faber & Faber, 1981.

abstract

Memory and knowledge. The autobiography, in which the subject recounts his own history.

